

İlkçağlardan Beri Uygulanan Bir Cerrahi Yöntem: Trepanasyon

A CHIRURGICAL METHOD KNOWN TO MANKIND SINCE 10.000 YEARS: TREPANATION

Gül KIZILCA^a

^aDeontoloji ve Tıp Tarihi ABD, İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi, İSTANBUL

Özet

Bu makalede, trepanasyon yöntemi kültür tarihi çerçevesi içinde ele alınmaktadır. Trepanasyon neredeyse insanların geliştirdiği ilk kültürler kadar eskidir, arkeologlar bu uygulamanın kökenini günümüzden 10.000 yıl öncesine götürebilmektedir. Bu makalede trepanasyon uygulamalarıyla ilgili toplanan veriler ve geliştirilen tartışmalar değerlendirilecek, bu uygulamayla ilgili araştırmacıların tanımladığı çeşitli sorulara geliştirilen çeşitli cevaplar ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tıp sosyolojisi; 19. yy. tıp tarihi

Türkiye Klinikleri J Med Ethics 2007, 15:160-165

Abstract

This article is an attempt to situate the practice of trepanation into the context of cultural history. Trepanation is almost as old as the first human cultures-archeologists can trace its roots back to 10.000 years from now. In this article, data and discussion evolving around the topic of trepanation will be evaluated and the attempts of researchers to provide answers to questions that arise in minds about trepanation, will be presented in an overview.

Key Words: Sociology, medical; history, 19th century

Yazı öncesi zamanlarda yaşayan insanların hastalıkların varlığını nasıl açıkladığını, sancı, fiziksel acı ve zayıflıklara karşı ne gibi koruyucu, ya da iyileştirici uygulamalar geliştirdiğini günümüzde tam olarak bilemiyoruz. Ancak antropolog ve arkeologlar arkeolojik kazılarda bulunan iskelet kemiklerine, doğal koşullarla ya da insanlarca mumyalanmış cesetlere, insanların yaşam alanlarında bulunan besin ve bitki kalıntılarına, bu yerleşimlerin ölü gömme, sulama ve atık düzenlemelerine bakarak, onların yaşamlarında belirleyici olan hastalıklar, hijyen ve sağlık pratikleri hakkında fikir edinmeye çalışıyor.

Ayrıca bir yerleşimin sakinlerinin örneğin duvar resimlerinden gizemini çözmeye çalıştığımız

kozmozjileri, yaşam alanlarını bölümlenme tarzlarının ipucunu verdiği kirli-temiz, kutsal-gündelik ayrımları ve ayın donanımları da, bize tıp anlayışları hakkında bir şeyler anlatabilir. Bazen ilkçağ yerleşimlerinde bulunmuş incik boncuğa, mutfak gereçlerine bakarak, günümüzde de kullandığımız eşyalara ne denli benzediğine şaşırız. Belki de atalarımız bizden çok da farklı değildi. Belki onların ölüm ve yaşam, sağlık ve sağlığı kaybetme konusundaki yaklaşımlarını tanırsak, yaşamımızı etkileyen bir takım alışkanlık ve dürtüleri de biraz daha iyi anlarız. Ayrıca tıp insanların hâlâ neredeyse “mistik bir hale”yle çevrelediğini düşünürsek, insanlığın tıpla ilişkisini tarihsel ve kültürel çerçeveler içinde araştırmanın önemi iyice netleşir.

İlk insanların tıp uygulamaları denince akla daha çok bir takım animalistik büyüler ve belki de, gözlemler sayesinde yararları çözülmüş şifalı otlar gelir. Oysa arkeologlar, uzunca bir süredir, ilk insanların belli bir tür cerrahi operasyon (günümüzde de uygulanan bir nöroşirurji müdahalesi) konusunda deneyimli olduğunu biliyor. İnsanlar,

Geliş Tarihi/Received: 02.04.2007 **Kabul Tarihi/Accepted:** 20.06.2007

Yazışma Adresi/Correspondence: Dr. Gül KIZILCA
İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi
Deontoloji ve Tıp Tarihi ABD, İSTANBUL
Kizilca2002@yahoo.com

Copyright © 2007 by Türkiye Klinikleri

yaklaşık 10.000 yıldan beri kafatasının belli yerlerinde delikler açarak, başağrılarını gidermeye, epilepsiye çare bulmaya, kafatası içindeki basıncı hafifletmeye, travma sonrası kan ya da cerahat birikmesini önlemeye, kafatası kırıklarında kemik parçalarını temizlemeye, günümüzde özellikle hidrosefali vakalarını tedavi etmeye, dünyanın bazı yerlerinde, bugün de, kafatasında yuva yapmış kötü ruhları defetmeye, çalışıp durmaktadırlar. Trepanasyon uygulamasında kafatası kemiğinden oval, yuvarlak, üçgen, ya da dörtgen, biçiminde bir parça kesilir ve çıkarılarak alınır. Günümüzde genellikle, kesilen parça, ameliyat sonrası yeniden kaynaması için çeşitli yöntemlerle yerine sabitle-nir.

Trepanasyonun Tanıtımı ve Tarihçesi

Tıp dilinde 'trepanasyon' adı verilen kafatası delme ameliyatlarının izine, özellikle Güney Ame-rika, Kuzey Afrika, Güney Pasifik adalarının bir kısmı, Orta Avrupa ve kimi Balkan ülkelerinde, daha nadir olsa da Moğolistan'dan Norveç'e kadar uzanan geniş bir coğrafyada rastlanıyor. 1985 yılına gelindiğinde, dünyanın çeşitli yerlerinde yapılan arkeolojik kazılarda toplam 1500 adet trepanasyon uygulaması geçirmiş kafatası bulunmuştu.¹ Ülke-mizde de trepanasyon uygulamasının bilindiği, arkeolojik kazılardan çıkarılan, insan eliyle açılmış deliklerin izini taşıyan kafataslarından anlaşılmış-tır. Yazılı Osmanlıca kaynaklarda ilk kez 15. yüz-yılda, Şerefeddin Sabuncuoğlu (1386-1470) hidro-sefali tedavisi çerçevesinde trepanasyona değinir.² Hidrosefali'de sıvı drenaj tekniğinin gösterildiği bir resim de içeren "Cerrahiyet'ül-Haniye" isimli eserdeki bölümü Sabuncuoğlu'nun ez-Zehravi'nin (930-1013) et-Tasnif eserinden tercüme ettiği, ez-Zehravi'nin de bu kısmı Aynalı Paulus'un (625-690) 6. yy.'da yazdığı ansiklopediden çevirerek aldığı düşünülmektedir. Demek ki trepanasyon teknikleri belli bir tıp kültürünün bir parçasıydı ve, hem uzam, hem zaman içinde aktararak, başarıyla kullanılıyordu.

İlginç bir şekilde, Çin, Hindistan, Mısır, gibi kendi tıp sistemlerini tarihin çok erken dönemle-rinden beri geliştiren ve ileri düzeyde iyileştirme bilgisi birikimine sahip uygarlıklarda, trepanas-

yonun pek izine rastlanmamaktadır. Eski Mısır'da, bu uygulamanın kullanılıp-kullanılmadığı konusu tartışmalıdır.¹ Ancak, M.Ö 7000'lere dayandırılan, Filistin'deki Eriha kültür bölgesinde trepanasyon izlerine rastlanmıştır.¹ Yani, İslam tıbbına Yunan tıbbı yoluyla aktarılması da düşünülebilecek olan uygulama, Ortadoğu ve Küçük Asya'da (Kuruçay Höyük, Erken Neolitik Dönem bulguları² çok eskiden beri zaten biliniyordu.

"Trepanasyon" terimi Antik Yunanca'da delgi aleti anlamına gelen *trepanon* kelimesiyle bağlantı-lıdır. Hippokrat (5 yy.) *Kafa Yaralanmaları Üstüne* başlıklı, İ.Ö 5. yy.'a tarihlenen eserinde, kafada kırık olmadıkça, her çeşit kafa yaralanmasında trepanasyonu önermiştir.³ Bu eserde de operasyon-da kullanılan alet "*trepanon*" olarak geçiyordu.

Trepanasyon adı verilen bu cerrahi müdahaleyle ilgili olarak günümüze dek araştırmacıları heyecanlandıran bir nokta, makroskopik (operasyon sonrası kemik gelişimi, yaranın iyileşme izleri) ve radyolojik araştırmalara göre, operasyon geçiren canlı bireylerden pek çoğunun operasyondan sonra da yaşamaya devam ettiğinin görülmesidir. 1900'lerden önce, trepanasyon uygulamasında başarı oranı %elli/doksan arasındaydı.³ Trepanasyon, 19. yy.'ın sonlarından itibaren hastanelerde yapılmaya başlanana ve yoğun enfeksiyon ölümlerinden dolayı hastaların yaklaşık yüzde 75'i kaybedilene kadar, kemiğin kimyasal yollarla eritilmesinden (bunun için esas olarak kafatası reçineyle kaplanıyor ve özel otlar ölü kemik tabakasının kalkarak, kan dolaşımı iyi olan orta tabakanın ortaya çıkmasını destekliyordu),⁴ uzman doktorların kendi trepanasyon aletlerini geliştirmelerine varan, çok rafine trepanasyon gelenekleri süregitmişti. Bölge ve zamana göre dalgalanmalar olsa da, araştırmacılar 19. yüzyılın sonlarına kadar trepanasyon uygulamalarının oldukça başarılı sonuçlandığını düşünüyorlar.¹

18. yy'ın sonuna gelindiğinde, Avrupa'da eskiden daha çok evlerde, doktorun muayenehanesinde veya açık havada gerçekleştirilen trepanasyon müdahalesi artık sadece hastanede yapılıyor olmuştur. Avrupa ve Kuzey Amerika'da klinik tıbbın, birikim ve deneyimle aktarılan iyileş-

tirme bilgisinin yerini tamamen alması, şehirleşmenin hız kazanması ve nüfusun giderek artması tıbbın uygulanma merkezlerinin hastaneler olmasına yol açmıştı. Operasyonların artık eskisi gibi berber-cerrahlar ya da keşiş ve rahibeler tarafından, ya da uzun yüzyıllardan beri köyün sağlık sorunlarını çözen ailelerin üyelerince de yapılabilmesi artık söz konusu bile olamazdı. Bırakın profesyonel sağlık eğitimi almamış kişileri, doktorlar bile artık bir trepanasyon deliğini hastanın evinde, veya kendi muayenehanesinde, açmıyordu. Ancak, hastanın güvenliği düşünülerek hastaneye kaydırılan trepanasyon uygulaması, tersine, hastane ortamındaki yoğun enfeksiyon tehlikesi ve yetersiz dezenfeksiyon yöntemlerinden dolayı, yaşamsal tehlike arzelmeye başladı. Bu dönemde, Sir Astley Cooper'ın (1768-1841) dediği gibi "Trepanasyon yapacak doktor, ilk önce kendi kafasına bir delik açtırsın"⁵ ya da "bu operasyonun ilk şartı, müdahaleyi yapacak doktorun kafa üstü düşmüş olmasıdır"⁶ şeklinde düşünülüyordu. Trepanasyon, son derece tehlikeli bir uygulama kategorisine düşerek, örneğin beyin ve omurilik sıvısının drenajı için ponksiyonlar şeklinde,² ya da ağır ve ölümcül kafa travmaları dışında rağbet edilmeyen bir uygulama haline geldi. Gene de, Victor Horsley'in (1857-1916) 1886 yılında kaza ve darbe sonucu ortaya çıkan epilepsilerin tedavisinde uygulamayı başarıyla tatbik etmesiyle yeniden itibar kazandı.⁷ Epilepsi tedavisinde trepanasyon Antik Yunan ve Roma döneminden beri, Rönesans boyunca ve hatta sonrasında da, geleneksel olarak kullanılmıyordu. Modern tıp mensuplarına gelince, onlar epilepsinin bir kortikal bozukluğa bağlı olabileceğini düşünmüyorlardı, kortikal lokalizasyon bilgileri olmadığından, sorunun çözümünü nerede arayacakları konusunda da karanlıkta kalıyorlardı; zaten mevcut anestezi maddelerle bu tip bir operasyonu gerçekleştirmek çok zordu.⁷ Ancak V. Horsley, primatlar üzerinde yaptığı deney ve araştırmalarla, kortikal lokalizasyon konusunda çok şey öğrenmişti. Primat motor korteksi üstüne ayrıntılı çalışmaları vardı ve kafa travması sonucu epilepsi geliştiren hastalarının kafasının tam olarak hangi noktasına trepanasyon deliğini açması gerektiğini gayet iyi

biliyordu. Victor Horsley'in başarıyla ameliyat edip, iyileştirdiği epilepsi vakalarından sonra, tıp ve antropoloji camiası Neolitik çağdan beri uygulanan trepanasyona da farklı bir gözle bakmaya başlamış, Broca'nın (1824-1880) öne sürdüğü gibi, bunun sadece bir büyü ve cin kovma ayini olabileceği fikrinden uzaklaşarak, Horsley'in savunduğu, "çok eski zamanlarda ve Güney Amerika gibi uzak coğrafyalarda bile, tedavi amacıyla trepanasyon yapılırdı" fikri yandaşlar edinmişti.⁷ Bu fikir, aynı zamanda, Avrupa'nın bilimin ve tıbbın yegâne merkezi olma iddiasını, "dünyaya bakışı büyü ve batıl inançla bulanmış barbarların arasında uygarlığın bir kalesi gibi yükselme" mitini de zorluyor, insanların eski çağlarda ve ormanların ortasına kurulmuş, basit yerleşkelerde de, sorunlarına işe yarar çözümler geliştirmeye kadir olduklarına işaret ediyordu.

Trepanasyon Uygulamalarının Gelişim Süreci

İlk çağlarda, yaşayan insanlara olduğu denli, ölümlere de uygulanan trepanasyonla ilgili en eski bulguların son buzul çağından hemen sonrasına ve taş devrine ait oldukları öne sürülmektedir.⁸

Klasik Yunan Antikitesinden kalma bulgulara nadiren rastlanmıştır. Ortaçağ Avrupasında da uygulamanın devam ettiğini, şimdi Las Huelgas Manastırında saklanan Burgos kral kafatasından biliyoruz.⁸ Kolombus öncesi dönemden kalma çok sayıda trapanasyon bulgusu Güney Amerika'da, özellikle Peru'da ortaya çıkmıştır. Kesilen bölgeye bir metal levhanın, gümüş bir parçanın kaplandığı tek kafatası da şimdi Peru'daki Lima Müzesindedir.³ 20. yy.'ın başlarında, antropologlar Yeni Gine'de ve Doğu Afrika'daki Kisii kabilesinde trepanasyon uygulayan usta ve uzmanlar olduğunu kayıtlara geçmiştir.⁴ Yazılı kaynaklardan, örneğin *Corpus Hippocraticum*, Celsus'un (2 yy) tıp ansiklopedisi, Galen'in (129-216), Aynalı Paulos'un (625-690) ve 17. yy. ordu cerrahı Ambroise Pare'nin (1510-1590) eserleri bu pratik hakkında bilgi verir.⁹ Ayrıca, 10.-11. yy.'da müslüman arap cerrahları Ali bin Abbas (10 yy) ve Ebu-Kasım ez-

Zehravi (930-1013) de, eserlerinde bu tekniğe değinmiştir.⁸

Kazılarda ilk trepanasyon bulgularına, daha 1685 yılında, Fransa'da rastlandı. Daha sonra Almanya, Danimarka, İngiltere ve Polonya'da da benzer özellikte kafatasları bulundu. Peru'daki Paracas yarımadasında, Kolomb öncesi dönemden kalma bir mezarlıkta, çok sayıda trepanasyon uygulaması geçirmiş kafatası vardı.⁸ Yakın zamanlarda, Kanada ve A.B.D'de de benzeri örnekler gün yüzüne çıkmıştır.¹ Günümüzde, tıp uzmanları tarafından yapılmadığı sürece, trepanasyon bütün dünyada yasaklanmıştır.⁹

Pales⁸ Fransa'da Neolitikten itibaren Roma dönemine kadar hemen-hemen her devirde baş delgi ameliyatını kanıtlayan iskeletler bulunduğunu saptamıştır. Boev'e göre, Romanya ve Bulgaristan'daki baş delgi ameliyatı örnekleri madenler çağından Ortaçağa kadar uzanan, geniş bir döneme aittir.¹⁰ Avusturya'da M.S. 16 yy.'a kadar trepanasyonun bilindiği ve uygulandığı Evliya Çelebi'nin (1611-1682) notlarında belirtilmektedir.⁸ Arnavutluk ve Yugoslavya'da, 20.yy. başlarına kadar baş delgi operasyonu gerçekleştiriliyordu.⁸ Türkiye'de yapılan kazılarda, Aşıklı seramik öncesi dönem yerleşiminde (M.Ö 7 binin ilk yarısı), Özbek ve ark. 11 mm. çapında düzenli açılmış bir deliğe rastlamıştı.⁸ Deniz ve Şentuna (1989) Kuruçay Höyük'te erken neolitik dönemde yaşamış bir erişkin kafatasında 5 mm çapında üç delik saptamıştır.⁸ Kültepe (Kayseri) Asur Ticaret kolonisinden (Tunç çağı) bir erkek kafatası, Van Dilkaya'daki, Urartu Döneminden (M.Ö 900-580) 2 kafatası, ve Gordiyon'da Roma döneminden kalma iki farklı örnek, trepanasyon izleri taşımaktadır.⁸ Anadolu'da bulunan en yakın döneme ait örnek Osmanlı devrindedir ve hastanın operasyon sonrası bir müddet hayatta kaldığı da anlaşılmıştır.⁸

Teknikler ve Aletler

Lisowski'ye göre⁸ trepanasyon teknikleri dört grupta toplanabilir:

1. Kazıma ve kesme tekniği

2. Yuvarlak ya da dikdörtgen plan içerisinde oluk açarak, ortada kalan parçayı kesip çıkarma tekniği.

3. Yuvarlak ya da oval bir plan üzerinde küçük delikler açma ve bunları ince bir keskiyle birleştirerek, ortada serbest kalan parçayı çıkarma tekniği.

4. Delme tekniği.

Boev, baş delgi operasyonu sırasında kullanılan aletlerin de çeşitli olduğunu, teknolojinin bir devirden diğerine, hatta bir kültürden diğerine değiştiğini, bulgulara dayanarak tartışmıştır.¹⁰ Madenler çağına kadar, trepanasyon aletleri çakmaktaşı, obsidiyen ya da hayvan kemiklerinden yapılmıştı. Madenler çağındaysa, bakır, demir ve tunç gibi madenler tercih edildi.⁸

Şifacılar, Büyücüler, Cevaplanamayan Sorular

Antropologlar halen trepanasyon uygulayan halklar arasında yaptıkları araştırmalarla, yerel şifacıların gerçekleştirdiği trepanasyon müdahalelerinin oldukça başarılı ve hastaların hayatta kalma şansının yüksek olduğunu gösterdiler. Ackernecht⁸ Okyanusya'da yaşayan kabilelerde trepanasyon sonrası yaşama şansının %80-90 olduğunu belirtmiştir. Perulu beyin cerrahı Dr. Francis Grana, 1962 yılında, Lima'da, bir trafik kazası sonrası oluşan ve beynin belli kısımlarına basınç yaparak hastanın hareket yeteneğini ortadan kaldıran bir kan pıhtısını almak için, 31 yaşındaki felçli bir hastaya modern anestezi ve asepsi kurallarına uyarak, ama eski Peru (İnka) büyücü hekimlerinin aletlerini kullanarak trepanasyon uygulamış ve hastasını başarıyla iyileştirmiştir.¹¹

İnsanlar neden trepanasyon uyguluyordu? Bununla ilgili teoriler çeşitlidir. Ölümlere uygulanan müdahalenin kökeninde, kafatasından alınan parçanın büyümlü güçlerinden faydalanma isteğinin yattığı, bu parçanın muska şeklinde kullanıldığı düşünülmektedir.⁸ Canlı insanlar üzerinde gerçekleştirilen operasyonların deneyim ve gözleme dayanan (ampirik) bilgiler ışığında, (yaralanma sonrası oluşan kemik kıymıklarını temizleme, pıhtıları alma, baş içindeki basıncı azaltarak baş ağrılarını geçirme vb.) iyileştirme amacı olabileceği gibi, bu uygulama bir ayinin parçası olarak, örneğin epilepsi ya da akıl hastası bireylerde kötü ruhları kovmak, için gerçekleştirilmiş olabilir. Özbek'in Vlcek'den aktardığına

göre,⁸ genellikle delilik, cinnet, kötü ruhlardan korunma, başağrısı, baş dönmesi, çıldırma halleri ve epilepsi gibi durumlarda hastaya trepanasyon uygulanıyordu. Bunun yanı sıra, ilginç yerel adetlerden de bahsedilmektedir. Örneğin antropolog Crump'ın⁸ verdiği bilgiye bakılırsa, Polonezya adalarından New Ireland'da 19.yy'da güzel bir kız, ya da yakışıklı bir erkeğin, ömrü uzun olsun diye başına trepanasyon uygulanıyordu.

Anadolu'da Trepanasyon

Ülkemizde trepanasyon uygulamaları ciddi şekilde araştırılması gereken bir alan olmaya devam ediyor, çünkü elimizde uygulamaya maruz kalmış kafatasları dışında hiç bir bilgi yoktur. Uzel'in,¹² belirttiğine göre, trepanasyon işleminde kullanılmış olabilecek herhangi bir alet ülkemizde yapılan kazılarda henüz bulunamamıştır. Demek ki Anadolu'da kimlerin, bu işlemi nasıl gerçekleştirmiş olabileceği ve kendilerine has nedenleri, gizemini korumaya devam etmektedir.

Trepanasyon uygulamalarının coğrafi dağılımını ve yöntemini incelemek, kültür tarihi çalışmaları açısından da, son derece ilginçtir. Örneğin, Yeni Zelandalı bir tıp uzmanı olan Graham Martin, Güney Pasifik adalarından hangilerinde trepanasyonun uygulandığını araştırmıştır. Martin, Yeni Gine yakınlarındaki Tolai adasının yerlileri arasındaki başarılı uygulamaları göz önüne alarak, buradan yaklaşık 1,600 mil uzaktaki Yeni Kaledonya adalarında uygulamanın nasıl başlamış olabileceğini incelemiş, adalar arasındaki volkanik cam (obsidiyen) ticareti yolu ile, bu tıbbi uygulamanın yayılması arasında bağlantı kurmuştur.⁴ Trepanasyonun benzer yöntemlerle (merkezi Tahiti olan) Fransız Polinezyasında da, 1920'lerde bile uygulanıyor olması, burada ayrıca Güney Amerika kökenli bir bitki olan yerliler arasındaki ismi bile İnka dilindeki ismiyle örtüşen-patatesin de yaygın olarak bulunması, araştırmacının bu adalarla Güney Amerika arasında bir kültürel alış-veriş olduğunu düşünmesine yol açmıştır.⁴ Polinezya adalarıyla Güney Amerika arasında büyük bir mesafe olmasına rağmen, belki de, biz bu tıbbi uygulamanın ve patatesin izini takip ederek, insanların bu büyük mesafelere rağmen birbiriyle nasıl iletişime

girdiğini araştırabiliriz. Yani, trepanasyon yöntemleri, bunların dağılımı, bize insanların nasıl ve hangi yollar boyunca birbirinden bir şeyler öğrendiği, bilginin nasıl benimsendiği veya reddedildiği, dönüştüğü, unutulduğu ya da, gereksinimlere cevap verdiği için kalıcı hale geldiği, üstüne çok şey anlatabilir.

Trepanasyonun tarihi üstüne yapılan çalışmaların tarihi de başlı başına bir araştırma alanı haline gelmiştir. Batılı araştırmacılar Peru'da buldukları, insan eliyle delinmiş kafataslarını nasıl değerlendirdiler? Bu kafatası müdahalesinden sonra hastanın hayatta kalmış olmasına nasıl açıklamalar getirdiler? Antropologlar Kenya'da, Polinezya adalarında, rastladıkları trepanasyon uygulamalarını nasıl incelediler, bunlara ne gibi sorularla yaklaştılar? Avrupa, kendi tarihini incelerken, Neolitik çağdan beri süregelen bu uygulamayı neden 19. yy.'a kadar görmezden geldi? Trepanasyonun tarihini, günümüze dek, daha çok batılı araştırmacılar yazdı. Bu tarih yazımının konuya nasıl yaklaştığını incelemek, bize Batının kendinden saymadıklarına ve kendi tarihinde Aydınlanma öncesi döneme bakışı hakkında da pek çok ipucu sunuyor.

Kendi ülkemizde trepanasyonun tarihini incelemek, dönemselsel tıp paradigmasının uygulamalara yaklaşımları nasıl etkilediğini görmek, yerel tıp pratikleri ile çevreden gelen bilgilerin etkileşimlerini anlamak açısından ilginçtir. Hititler trepanasyon uyguluyor muydu? Uyguluyorlarsa, bunu kendileri mi geliştirmişti, yoksa Mezopotamya tıbbında da bu yöntem var mıydı? Kayseri'de yaşayan Asur ticaret kolonisi sakinleri, Van'da yaşayan Urartu İmparatorluğu uyrukları, ticaret ya da savaş yollarıyla onlara taşınan bir tıbbi müdahale mi gerçekleştiriyorlardı, yoksa, gelenek ve inançları gereği, atalarından gördükleri ve yaşadıkları bölgede yerel adet olduğu üzere, kafalarında delikler mi açıyorlardı? Bu gibi soruların cevabını vermek, geniş anlamda, günümüzde hararetle tartışılan çok kültürlülük, kültürel kimlik, kültürler arası iletişim ve aktarım meselelerine de bir katkıda bulunmak anlamına gelecektir.

Trepanasyonun tarihini araştırmak, insanların birbirinden nasıl öğrendiğini, farklı kültürlerin ve zamanların birbirlerinin eylem ve yaşam biçimleri-

ne nasıl anlam verdiğini incelemek açısından, son derece verimli olabilir. Ama önemli olan, arkeoloji, tıp, tıp tarihi, antropoloji gibi değişik disiplinlerin bir arada çalışmayı, birbirinden öğrenmeyi, beraber soru sormayı başarması, verilerin bir alış veriş listesi gibi alt alta dizilmesiyle yetinmeyip, eldeki somut kanıtları okumayı becermesidir.

KAYNAKLAR

1. Rose CF. Trepanation: An overview from Neolithic Times to Broca. In: Arnott R, Finger S, Smith CUM, eds. Trepanation: History, Discovery, Theory, Lisse, Hollanda: Swets & Zeitlinger Publishers 2003.
2. Naderi S, Yüceer N. Türkiye’de Hidrosefalinin Kısa Geçmişi Üzerine. Türk Nöroşirürji Dergisi 2005;1;96-9.
3. Gross C. Trepanation from the Palaeolithic to the Internet. In: Arnott R, Finger S, Smith CUM, eds. Trepanation: History, Discovery, Theory, Lisse, Hollanda, Swets & Zeitlinger Publishers, 2003.
4. Martin G. Why Trepan? Contributions from Medical History and the South Pacific. In: Arnott R, Finger S, Smith CUM, eds. Trepanation: History, Discovery, Theory, Lisse, Hollanda, Swets & Zeitlinger Publishers, 2003.
5. Dagi TF. The Management of Head Trauma. In: Greenblatt SH. ed. A History of Neurosurgery. Illinois, American Association of Neurological Surgeons, 1997.
6. Majno G. The Healing Hand: Man and Wound in the Ancient World. Cambridge: Harvard University Press; 1975.
7. Finger S, Clover W. On the Birth of Trepanation: the Thoughts of Paul Broca and Victor Horsley. In: Arnott R, Finger S, Smith CUM, eds. Trepanation: History, Discovery, Theory, Lisse, Hollanda, Swets & Zeitlinger Publishers, 2003.
8. Özbek M. Çayönü’nde Kafatası Delgi Operasyonu. H.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cumhuriyetimizin 75. Yılı Özel Sayısı, Ankara: 1999;109-26
9. Jetter D. Geschichte der Medizin. Stuttgart-New York, Georg Thieme Verlag 1992
10. Boev P. Die Rassentypen, Sofya, Verlag der Bulgarischen Akademie der Wissenschaften 1972.
11. Thorwald J. Science and Secrets of Early Medicine. Londra, Thames and Hudson 1962.
12. Uzel İ. Anadolu’da Bulunan Antik Tıp Aletleri. Ankara, Türk Tarih Kurumu 2000.